

דף לד

הערות ובאורים בפשט

'סלקא דעתך אמינא הואיל דכתיב בסכת תשבו — תשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו. ורבא אמר: אצטריך סד"א נילף חמשה עשר...' — יש לומר שגם רבא סובר 'תשבו כעין תדורו' אלא שלדעתו אי אפשר ללמוד מכך לחדש חיוב על האשה, אלא זהו דין שחל על המחויב במצוה, לנהוג בסוכה כבבית. (עפ"י הריטב"א סוכה לח).

שמא גם לאביי אין צריך קרא לחייבה מצד עצמה, אלא מחיובי הבעל להתנהג בסוכה כבבית וממילא גם אשתו צריכה לדור שם, בדומה למצות שמחה אליבא דאביי להלן, שאינה חלה עליה אלא על בעלה לשמחה. ואמנם, צ"ע אם מצינו כעין זה, לחייבה מפאת חיוב בעלה, הגם שהיא מצד עצמה פטורה. ובפני יהושע (בסוכה כח): כתב סברא כזו לענין קטן בסוכה (ע"ע יוסף דנת שם), אולם לגבי אשה כתב שאין לומר כן.

(ע"ב) 'הניחא למאן דאמר אין מלמדין, אלא למאן דאמר מלמדין מאי איכא למימר' — שורש מחלוקתם, האם כשם שאומרים 'מילתא דאתיא בקל-וחומר טרח וכתב לה קרא' כך אומרים על 'מה מצינו', ולכן אין קושי בכך שיש כתוב נוסף, אם לאו. (ספר הכריתות. וגם לענין גזרה שוה והקש מצינו שאומרים כן — ע' ר"ן ריש נדרים. וע"ע שער המלך ריש הל' שחיטה).

'ונילף מתלמוד תורה' — הקשו התוספות, הלא כל מקום שאפשר להקיש לכאן ולכאן, לחומרא מקישים ולא לקולא, ומה מקשה שנלמד לפטור?

וזו לשון רבי מאיר שמתחזק מדווינסק (משך חכמה — אחרי, יח"ד) בישוב קושיא זו: '... אולם יחיד הפרטי, לו לבדו נקל להיות זהיר במשפטים שמשגיגים מצד השכל ומצד הנימוס, וכמו 'כל מה דסני לך לחברך לא תעביד', עד כי קראו בירושלמי מצות כיבוד אב 'מצוה קלה' — מפני שהיא מושגת מצד השכל הישר בלא ציווי דתי, ואמרו עליה שהיא כפריעת חוב. [ולכן אתי שפיר מה דאמר בקדושין ל"ד דמצות עשה שלא הזמן גרמא ילפינן ממורא דנשים חייבין, ופריך ונילף מת"ת לפטור, ותמהו, דהא לחומרא בעי לאקושי? ובזה מבואר, דמורא וכבוד אב המה מצד הנימוס והשכל וכמעט שאין זה בגדר מצוה, רק בגדר משפט...'. (וראה בהסכמת הנצי"ב לספר 'אהבת חסד' לח"ח).

ובספר בית מאיר הביא מכמה מקומות בש"ס ששואלים כעין זה, וכתב 'זהדבר צריך חיפוש בש"ס אם סוגית הגמרא השתמשה בסברא זו של קולא וחומרא לחומרא מקשינן אף בקיום מצות עשה'.

ציונים וראשי פרקים, לעיון

'מעקה אבידה ושילוח הקן...' — הראשונים הקשו, הלא במצוות אלו מלבד ה'עשה' שבהן יש גם 'לאו', ואם כן, אף אם היו הנשים פטורות במצוות עשה שאין הזמן גרמא, לא היו פטורות מאלו מצד הלאו שבהן?

(יש להעיר שבדומה לקושיא זו יש לשאול עוד על שילוח הקן, שלכאורה בכל אופן נשים היו חייבות במצוה זו, גם אם היתה תלויה בזמן, שהרי כתיב בה 'למען ייטב לך והארכת ימים' ונשים מי לא בעו חיי — כדאמרו במזוזה? ולפי מה שכתבו התוס' בסוף העמוד נחא. וכן אתי שפיר שהצריכו לימוד על כיבוד ומורא, הגם שכתוב שם 'למען יאריכון ימך' — ע' רמב"ן ומהרש"א.

עוד יש להעיר שמצות השבת אבידה, אם כי ענינה בדבר שבממון, אינה נלמדת מהקש אשה לאיש לכל המשפטים שבתורה (להלן לה), אלא הרי היא כשאר מצוות עשה שבתורה, לענין פטור נשים). והביא הריטב"א בשם הרמב"ן לתרץ, שהלא-תעשה שבמצוות אלו, ענינו חיוזוק המצוות-עשה, שמזהיר הכתוב שלא להתעכב מלעשות המצוה. ואילו היו פטורות מהעשה, ממילא לא היו מוזהרות על הלאו. (וע' בקהלות יעקב ובאילת השחר).

והתוס' תרצו, שיש אופנים ומצבים שונים שאין בהם את הלאו רק את העשה. ולאותם מקרים יש נפקותא בשאלה אם הן מצוות עשה שהזמן גרמן או לא. ופרטו התוס' את המקרים השונים שבכל מצוה.

[והוכיחו אחרונים מתוך דברי התוס' הללו, שלשיטתם מצות שילוח הקן אינה מצוה חיובית המוטלת על האדם לשלח את האם וליקח הבנים, אלא שאם בא ליקח את האפרוחים — חייב לשלח את האם מקודם לכן [וכן מבואר מתוך דברי הר"ן (בחולין קלט). וכן נקט החזו"ן-איש (יו"ד קעה, ב), ודלא כהחזו"ן-יאיר והחכם-צבי ועוד. ע' בהרחבה במובא בחולין קלט], כי אם היא מצוה חיובית, אין מקום לשאלה כלל וכלל, שהרי ה'עשה' בא לחייב שילוח, ואילו ה'לאו' אינו אלא שלא לקחת את האם על הבנים. כן כתבו הגר"ר בענגיס ח"ב מח, ג; ברכת אברהם; אילת השחר].

עוד הביאו התוס' לתרץ, נפקא-מינה באופן שמוטלת על האשה מצות עשה כלשהי המתנגדת לאחת מהמצוות הללו; אם האשה פטורה מהעשה, אזי בא העשה הנגדי ודוחה את הלאו, כדין עשה דוחה לא תעשה, ואם היא חייבת בעשה, הלא אין עשה דוחה לאו ועשה.

ועל תירוץ זה חלק הר"ר יוסף מארץ ישראל, שהוכיח שעשה שיש עמו לאו, אף הלאו אלים יותר ואין דוחה אותו מצות עשה [הלכך גם אם האשה אינה מצווה בעשה שעם הלאו, אין העשה הנגדי דוחה אותו]. וכבר ציינו האחרונים שהריב"א (בתוס' חולין קמא.) חולק על שיטה זו, שהוא כתב שאם בא עשה כנגד עשה ולא, ועבר אדם על העשה והלאו — אינו לוקה, כיון שהעשה דחה את הלאו וכמי שאינו, מפני שזה שאין עשה דוחה ל"ת ועשה — משום העשה הוא, אבל הלאו נדחה, ואמנם ניתן גם לומר שאף אם נחלוק על הריב"א ונסבור שעשה שיש עמו לאו, אין הלאו נדחה, מכל מקום בנשים שאין להן את העשה, אפשר שכלפיהן הלאו נדחה מפני העשה שכנגד. ואין הכרח מן החולקים על הריב"א שסוברים כשיטת הר"ר יוסף. כן כתב בשו"ת אחיעזר (ה"ב כ, ב ד"ה ועפ"ז) בדעת הרמב"ם.

וכבר האריכו האחרונים במחלוקת זו, וכיצד הן שיטות שאר הראשונים — ע' שער המלך (עכו"ם יב, ג; נדרים ג, ו); לולב ח, ח; נודע ביהודה (חו"מ לט); שאגת אריה (פב); שו"ת חתם סופר יו"ד רנא; שו"ת חמדת שלמה (או"ח לא); הגהות מהרש"ם (שבת קלב); שביתת השבת (לר"צ הכהן. ב ד"ה ובזה); זכר יצחק (ח"א לא ד"ה ועל אשר העיר); חדושי ר"ח מטלז (יבמות, א); שערי הלכה (כח); דבר שמואל — פסחים (בסוף הספר, מבן המחבר).

ענינים וטעמים

פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן
אם כי פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן, גזרת הכתוב הוא, כבר כתבו קדמונינו ז"ל טעמים בדבר. טעמים אלו בגדר 'טעמא דקרא' שאין לו נפקותא להלכה, וגם אין אותם הטעמים שייכים בכל מקום ובכל מצב; —

זו לשון רבי דוד אבודרהם (תפילות חול, ג): 'הטעם שנפטרו הנשים מהמצות עשה שהזמן גרמא — לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו. ואם היתה מחוייבת במצות עשה שהזמן גרמא, אפשר שבשעת עשיית המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו, ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו אוי לה מבעלה, ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה, לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה. וגדולה מזו מצאנו שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו'.

וכן כתב המאירי (בחידושו לעירובין כו): לפי שרשות בעליהן עליהן ואינן ברשות עצמן. (ונתן שם טעמים על היוצאים מן הכלל: מצוה, שמחה והקהל — שחייבות בהן). וכן כתב רבנו מנוח (בהל' מצוה ז, ח), זו לשונו: 'אי נמי יש לפרש, אינה צריכה הסיבה לפי שהיא טרודה בתיקון המאכל והכנתו, פטורה מהסבה, כמו שפטורה ממצות עשה שהזמן גרמא. אבל אשה חשובה שיש לה עבדים ושפחות הטורחים בעניני המאכל והיא יושבת בקתדרה — צריכה הסבה'. וכן כתבו טעם זה: הכלבו (מילה עג); ספר חסידים (תתריא), ועוד רבים מהאחרונים. (ע"ע: פרי צדיק — משפטים ג).

ואע"פ שאין הדברים אלא טעמא דקרא כאמור, ואין לגרוע ולהוסיף על הדין מחמת הטעם [וכמו שכתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ה עב], אפשר שיש כאן הגדרה של הדין — מצוות המוגבלות לזמן שקיומן דורש שהות ופנאי. ולפי זה מצוות עשה שהן מתקיימות באי-עשייה, כגון שביית בהמה בשבת וכדומה, אפשר שאינן בכלל זה, ונשים חייבות בהן. וכבר צידדו כן אחרונים.

וזו לשון המהר"ל מפראג (בדרשות על התורה — שמות): 'האיש, במה שהוא גבר איננו בעל שאנן והשקט מצד התגברותו והתפעלו, ואינו מוכן כל כך אל השאנן והמנוחה, הוא העולם הבא, שהוא המנוחה בעצמו. אבל הנשים ראויות ומוכנות לה מצד עצמן שאינן בנות פעולה והתעוררות מצד עצם בריאתן, לפיכך גדולה ההבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים, מצד השאנן והשלוחה, כי זהו חלק הנשים וראויות לזה ביותר... אבל האנשים צריכים שיהיו עמלים וטורחים בתורה מבלי מנוח לילה ויום, וזהו ותגד לבני ישראל — דברים הקשין כגידין, הוא העמל הגדול הזה, אמנם לנשים בלשון רכה, כי אינן צריכות כל כך, ואף על פי כן הן ראויות לשכר יותר גדול, עד שלזה הקדימן הכתוב'.

ובפירוש רש"ר הירש (אמור כגמג) כתב: '...בדרך כלל נשים פטורות ממצוות אלה. כך הן פטורות ממצוות ציצית תפילין שופר לולב סוכה, ראייה חגיגה. יוצאים מכלל זה קידוש, פסח, מצוה, שמחה, הקהל. מספר החריגים הוא כמעט כמספר הנוהגים על פי הכלל. שבת ופסח הן הגדולות שבמצוות היסוד של היהדות, החוזרות מזמן לזמן; ונשים חייבות בהן — לא רק מהבחינה השלילית (איסור מלאכה ואיסור חמץ) אלא גם מהבחינה החיובית... ואף על פי שהן פטורות מראייה ומחגיגה, הרי הן חייבות להשתתף בעליית רגלים — על ידי שלמי שמחה (ראה תוספות קדושין לד: ועל ידי הקהל אחת לשמיטה);

נמצא, שפטור הנשים משאר מצוות עשה שהזמן גרמן איננו יכול להיות תלוי בפחיתותן; כאילו התורה סבורה שאין הן ראויות לקיים אותן מצוות. אלא נראה לנו שקרוב מאד לומר כך: התורה לא חייבה את הנשים במצוות אלה, מפני שאין הן זקוקות להן. שהרי זה כל

עצמן של מצוות עשה שהזמן גרמן: הן מבטאות אמיתות, מחשבות, עקרונות והחלטות על ידי מעשים סמליים; והן מחדשות ערכים אלה מפרק לפרק, למען נשיב אותם אל ליבנו ונגשים אותם במעשינו, והתורה מניחה, שיש לאשה דביקות יתירה ונאמנות של התלהבות ליעודה; והנסיגות המזומנים לה בתחום ייעודה — סכנה מועטת נשקפת לה מהם; משום כך לא היה צורך להטיל עליה את כל המצוות המוטלות על האישה; כי איש טעון זירוז חוזר ונשנה לנאמנות בקיום ייעודו; ויש צורך לחזור ולהזהיר אותו מפני כל רפיון במילוי תפקידו. וכך אתה מוצא גם במילה... וכן אתה מוצא גם במתן תורה: ה' פנה אל הנשים תחילה ובנה על נאמנותן ומסירותן; והעובדה נשתמרה בתודעה הלאומית ועברה מדור לדור: בכל התעיות והירידות של עמנו הרי בשכר נשים צדקניות זכו ישראל לגאולה (עי' סוטה יא:); הן ששמרו וטיפחו את זרע התחייה. — רק פטור הנשים מראייה ומחגיגה מתבאר, כנראה, בדרך אחרת: כי הייצוג הלאומי הפומבי של התורה — שהוא המזמן את האומה אל המקדש — הוא בראש ובראשונה מתפקידי האישה'.

וכבר נשאל הגאון ר"מ פינשטיין זצ"ל (או"ח ח"ד מט), אודות הנשים 'השאננות והחשובות' שומרות תורה, והן חברות בתנועת נשים למען שיווי זכויותיהן בענייני הנהגת המדינה, ורוצות להכניס מלחמתן גם בדברים הנוגעים לדיני התורה, ויש מהן אשר מתפללות בטלית וכדומה; ראשית כל — כתב — יש לדעת כי מעיקרי אמונתנו, שכל התורה, בין שבכתב בין שבע"פ, ניתנה מהקב"ה למשה רבינו בהר סיני ואי אפשר לשנות אפילו קוץ אחד לא להקל ולא להחמיר. ומחוייבים אנו להאמין שישנם טעמים גדולים לקב"ה נותן התורה, טעמים אשר לא ידועים לסתם אנשים, וגם לתלמידי חכמים גדולים. אף גם זאת, ישנם טעמים גלויים לכל; כי סתם נשים בעולם אינן עשירות, ועליהן מוטל גידול הילדים, שהיא מלאכה היותר חשובה להשי"ת ולתורה. וכן ברא השי"ת בטבע כל מין ומין, שהנקבות יגדלו את הוולדות, ואף מין האדם לא יצא מכלל זה.

ולכן, גם אם סידרי החיים שבעולם ישתנו, לעולם לא ישתנה דין התורה וגם לא דין דרבנן, ולא תועיל שום מלחמה — כי אין שום כח לשנות אפילו בהסכם כל העולם כולו שום דבר, והנשים שמתעקשות ורוצות ללחום ולשנות הן בחשיבות כופרות בתורה...! ואמנם, רשות יש לכל אשה לקיים את המצוות הללו ואף שכר יש לה, ולשיטת התוס' גם מברכות עליהן. מלבד מצות תפלין שיש למחות בידן, כמו שכתבו הפוסקים. אבל זה דוקא בשחשקה נפשה לקיים מצוות בלא שנצטוותה בדבר, אבל אם אינה מתכוונת לכוונה זו, אלא מצד תורעמותה על השי"ת ועל תורתו, אין זה מעשה מצוה כלל, אלא אדרבה, מעשה איסור, איסור של כפירה.

והוסיף עוד: 'ושנית צריך לדעת, כי אין זה בשביל שנשים פחותות במדרגת הקדושה מאנשים, דלענין הקדושה שוות לאנשים לענין שייכות החיוב במצוות, שרק מצד הקדושה דאיכא בישראל הוא ציווי המצוות, וגם לנשים נאמרו כל הקראי דקדושה, בין תחילת תנאי קבלת התורה... ובין ואנשי קדש תהיון לי... ורק שהוא קולא מאיזה טעמי השי"ת שרצה להקל לנשים כדלעיל, ולא מצד גריעותא ח"ו. ובהחויבים בין איש לאשתו איתא חיוב הכבוד על האישה לאשתו ועל האשה לבעלה בלא שום חילוק, והרבה מהנשים שהיו נביאות ויש להן כל דיני נביא שבאנשים, ובהרבה דברים נשתבחו, בין בקראי בין בדברי חז"ל, יותר מלאנשים, וליכא

שום זלזול בכבודן ובכל דבר, בזה שנפטרו מלימוד התורה וממצות שהזמן גרמן, וליכא כלל שום סיבה להתרעם כלל. וזה יש לכתר"ה להסביר בכל פעם ופעם ולהיות תקיף וחזק בדעתו שהוא כדיני התורה, למחות באלו הנשי שאחר כל זה יעמדו בדעתן האולת והעקושה, שלא לשנות שום דבר ממנהגי ישראל הקדושים...

ולכאורה נראה מתוך דבריו שבנכרים אין חילוק דיני קדימה בין אנשים לנשים, שהרי החילוק בישראל נובע מריבוי מצוות של האנשים, וזה אינו בכך נח. וכמדומני שכן כתב בספר אמת ליעקב לגר"י קמינצקי זצ"ל — עיוני מקרא.

טעמים נוספים: ע' ילק"ש שמואל עה; תפארת ישראל (מהר"ל) ד; לו; דובר צדק (לר"צ הכהן) נר מצוה א; לקח טוב (לר"י ענגיל) ז ד"ה ודרך; איש וביתו — פרק ח.

דף לה

הערות ובאורים בפשט

'משום דהוה תלמוד תורה ופדיון הבן שני כתובים הבאים כאחד... הניחא למ"ד...' — לא החשיבו גם מצות מילה, שפטורה האשה למול את בניה, כמו שלמדנו לעיל מאתו ולא אותה — יש לומר, שלא החשיבוהו משום שעצם מצות מילה אינה שייכת בה. (עפ"י מהרש"א על תד"ה משום, ע"ש. וע"ע בחידושי הנצי"ב).

והא דלא חשיב מצות כתיבת ספר תורה, לשיטת הרמב"ם שנשים פטורות — יש לומר שבכלל תלמוד תורה היא, שזו הסיבה שפטורות מכתובה, כפי שכתב החינוך (תריג) — ע' בשו"ת דובב מישרים ח"א צא. וע"ע בית הלוי ח"א ו.

'אשר תשים לפניהם — השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה' — פרוש, לפניהם — לפני כל אלו שמדובר עליהם מקודם, ובפרשה הקודמת נאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל — נשים ואנשים. (עפ"י מהר"י בירב. וגרס בגמרא את כל הפסוק 'ואלה המשפטים אשר...' וכתב שהוא'ו של 'ואלה' מוסיף על ענין הראשון. אך אף לגרסתנו י"ל שכך היא משמעות הפשט).

'ע"ב) 'איבעית אימא סברא, דהא לא אית להו זקן. ואב"א קרא, דאמר קרא 'לא תקפו...' — לכאורה יש הפרש בין שני הטעמים, אם מקור הדין מסברא או מקרא — בעבדים, שהוקשו לאשה לענין חיוב מצוות; אם הטעם באשה הוא מפני שאין לה זקן, עבד שיש לו — מצווה. אולם אם המקור הוא מהכתוב, לכאורה הוא הדין לעבד. והרמב"ם (עכו"ם יב, ב) כתב שאשה אינה מצווה לפי שאין לה זקן, ולפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן — חייבים. והסביר הכסף-משנה, אף על פי שבמסקנת הגמרא למדו זאת מגזרה שוה פאת פאת, עיקר הטעם מצד הסברא, אלא שאין הסברא עומדת מצד עצמה לולא הגזרה-שוה. ועוד, הלימוד מן הפסוק בא לומר שזקן האשה (וכן זקן הסריס — ע' להלן) אינו בכלל 'זקן' שהזירה עליו תורה. אבל זקן העבד הרי הוא כזקן כל אדם. (עפ"י חוון איש). התוס' (בשבועות כב: ד"ה ואב"א) הקשו למה לי קרא, סברא היא. ופרשו שיש מקומות שאין הסברא פשוטה כל כך,